

‘Ο επιμελής ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ· ἐκπληροῖ γὰρ τὸ ἑαυ-
[τοῦ καθῆκον.

Ἐπιμελής ἐστὶν Πέτρος.

‘Ο Πέτρος ἄρα ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ.

‘Ο επιμελής ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ.

Ἐπιμελής ἐστὶν Πέτρος· προκόπτει γὰρ ἐν τοῖς
[μαθήμασιν.

‘Ο Πέτρος ἄρα ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ.

§ 126. Καὶ ἡ ἐπιδιορίζουσα δὲ κρίσις ἀναλύεται εἰς
πλήρη συλλογισμόν, ὡς

ὁ ἐκπληρῶν τὸ ἑαυτοῦ καθῆκόν ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ.

ὁ επιμελής ἐκπληροῖ τὸ ἑαυτοῦ καθῆκον.

ὁ επιμελής ἄρα ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ.

ὁ προκόπων ἐν τοῖς μαθήμασιν ἐστὶν επιμελής,

ἀλλ’ ὁ Πέτρος προκόπτει ἐν τοῖς μαθήμασιν,

ὁ Πέτρος ἄρα ἐστὶν επιμελής.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

§ 127. Μεθολογία εἶνε τὸ δεύτερον μέρος τῆς Λο-
γικῆς, ὅπερ πραγματεύεται περὶ συστηματοποιήσεως τῶν
γνώσεων εἰς ἓν λογικῶς διατεταγμένον ὄλον καθ’ ὠρισμένην
μέθοδον. Καὶ τὸ μὲν σύνολον τῶν ὁμοειδῶν γνώσεων, αἵτινες
συναρμολογοῦνται εἰς ἓν ὄλον λογικῶς διατεταγμένον, καλεῖ-
ται σύστημα· σύστημα δ’ ἀληθῶν γνώσεων λέγεται ἐπι-
στήμη. Ἡ ἐπιστήμη δὲ καὶ τὸ σύστημα ἔχουσι τοι-
αύτην σχέσιν πρὸς ἄλληλα, οἷαν ἔχει ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος.
Μέθοδος¹ δ’ εἶνε ἡ καθ’ ὠρισμένους νόμους ἄγουσα ὁδός

¹ Σημαίνει=ὁδός πρὸς τι.

πρὸς συστηματοποίησιν τῶν γνώσεων. Δύο δὲ μέθοδοι ὑπάρχουσιν, ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος, ἣτις καὶ γενετικὴ καλεῖται, καὶ ἡ συνθετικὴ, ἣτις καὶ ἀποδεικτικὴ λέγεται.

§ 128. Ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος δομᾶται ἀπὸ τῶν μερικῶν καὶ βαίνει ἐπὶ τὰ καθόλου, ὡς ἐν τῇ Γραμματικῇ ἐκ μερικῶν τινῶν παραδειγμάτων γίνονται οἱ γενικοὶ κανόνες, ἐν δὲ τῇ Δογικῇ ἐκ μερικῶν τινῶν ἐννοιῶν αἱ γενικαὶ ἐννοιαί, ἐν δὲ τῇ Ἀριθμητικῇ ἐκ μερικῶν προσθετέων τὸ ἄθροισμα, κτλ. Ἡ δὲ συνθετικὴ μέθοδος δομωμένη ἀπὸ τῶν γενικῶν βαίνει εἰς τὰ ἐπὶ μέρος, ὡς ἐν τῇ Γραμματικῇ εἰπόντες γενικόν τινα κανόνα ἀποδεικνύομεν εἶτα τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ διὰ μερικῶν τινῶν παραδειγμάτων. Οὕτω καὶ ὅτε ἀπὸ γενικῆς τινος ἐννοίας βαίνομεν ἐπὶ τὰς μερικάς, ὡς φυτόν, δένδρον, μηλέα, αὕτη ἢ μηλέα, γίνεται χρῆσις τῆς συνθετικῆς μεθόδου, κτλ. Ἐκατέρα δὲ τῶν μεθόδων τούτων εἶνε ἀνεπαρκῆς καθ' ἑαυτὴν πρὸς παραγωγὴν ἐπιστήμης, ἀμφοτέραι δὲ προσδέονται ἀλλήλων καὶ συμπληροῦσιν ἀλλήλας.

§ 129. Ἡ ἐπιστημονικὴ συστηματοποίησις τῶν γνώσεων ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς γνώσεως τοῦ βάρους καὶ τοῦ πλάτους τῶν ἐννοιῶν καὶ διὰ τῆς εὐρέσεως τῆς ἀληθείας πασῶν τῶν γνώσεων. Κατορθοῦνται δὲ τοῦτο διὰ τοῦ λογικοῦ ὁρισμοῦ, διὰ τῆς λογικῆς διαιρέσεως καὶ διὰ τῆς ἀποδείξεως. Διὰ τοῦτο ἡ μεθοδολογία διαιρεῖται εἰς τρία κεφάλαια· 1) περὶ ὁρισμοῦ· β') περὶ διαιρέσεως· γ') περὶ ἀποδείξεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΟΡΙΣΜΟΥ

§ 130. Ὁρισμὸς εἶνε κρίσις κατηγορικὴ, ἥς ὑποκείμενον εἶνε ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐννοια, κατηγορούμενον δὲ ἐν

ἢ πλείονα οὐσιώδη αὐτῆς γνωρίσματα, ὡς «*τριγῶν ὄν-
ἔστιν ἐπίπεδος ἐπιφάνεια περατομένη ὑπὸ τριῶν ἀλλήλας
τεμνουσῶν εὐθειῶν*» καὶ «*ἄνθρωπος ἔστι ζῶον λογικόν*».

§ 131. Διὰ τοῦ ὀρισμοῦ ἀναπτύσσεται τὸ βάθος τῆς ὀρι-
στείας ἐννοίας, γίνεται δὲ τοῦτο διὰ τῆς ἐνδείξεως τῶν οὐ-
σιωδῶν αὐτῆς γνωρισμάτων. Εἰς τὰ οὐσιώδη δὲ τῆς ἐννοίας
γνωρίσματα ἀνήκουν 1) τὸ προσεχὲς γένος αὐτῆς καὶ 2) ἡ
εἰδοποιὸς διαφορά. Ἐκ τούτων δὲ τῶν δύο ἀποτελεῖται ὁ
ὀρισμός. Καὶ τὸ μὲν προσεχὲς γένος τῆς ὀριστείας ἐν-
νοίας καθορίζει τὴν θέσιν, ἣν κατέχει αὕτη ἐν τῇ σειρᾷ τῶν
ἐννοιῶν, ἡ δὲ εἰδοποιὸς διαφορὰ διαστέλλει αὐτὴν ἀπὸ
παντὸς ἄλλου εἶδους εἰς τὸ αὐτὸ γένος ἀνήκοντος, ὡς ὁ «*ἄν-
θρωπος ἔστι ζῶον (γένος) λογικόν (εἰδοποιὸς δια-
φορὰ)*», κτλ.

§ 132. Αἱ σύνθετοι ἐννοιαὶ ὡς περιέχουσαι γνωρίσματα
δύναται νὰ ὀρισθῶσιν. Ἐννοιαὶ δὲ ἀπλαῖ καὶ εἰδικαί, ὡς
καὶ ἡ ἐννοια τοῦ ἀπείρου, δὲν δύναται νὰ ὀρισθῶσι, διότι
δὲν ἔχουσιν ἐννοίαν γένους ἀνωτέρου ὑπερβεβηκυῖαν, δύναται
ὁμως νὰ περιγραφῶνται. Οὕτως αἱ ἐννοιαὶ δύναμις, χρό-
νος, μέγεθος, ἀριθμός, μονάς, κτλ. δὲν ὀρίζονται.
Οὕτω καὶ ἡ ἐννοια Θεός ὡς εἰδικὴ καὶ μὴ ἔχουσα γένος
προσεχὲς δὲν δύναται νὰ ὀρισθῆ.

§ 133. Ὁ ὀρισμὸς εἶνε ὀνοματικὸς καὶ πραγμα-
τικὸς. Καὶ ὀνοματικὸς μὲν ὀρισμὸς λέγεται ὁ ἔρμη-
νεύων τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος, ὡς «*φιλοσοφία ἔστι
φιλία σοφίας*» καὶ «*δικαιολογία ἔστιν ἐπιστήμη περὶ δι-
καίου*» καὶ «*μεταφυσικὴ ἔστι πραγματεία μετὰ τὰ φυσικά*»,
κτλ. Ὁ ὀνοματικὸς ὀρισμὸς εἶνε μόνον ἐξωτερικὸς καὶ οὐχὶ
δηλωτικὸς τῆς οὐσίας. Πραγματικὸς δὲ ὀρισμὸς λέγεται
ὁ παρέχων πράγματι καὶ κατ' οὐσίαν βεβαίαν γνῶσιν τῆς
οὐσίας, ὡς ὁ πρότερον περὶ τριγῶνου.

§ 134. Ὁ ὀρισμὸς λέγεται ἀναλυτικὸς, ὅταν ἡ ἐν-

νοια θεωρεῖται ὡς δεδομένη καὶ ἀκολουθῶς ἀναλύεται εἰς τὰ γνωρίσματα αὐτῆς, «ὡς κύκλος ἐστὶ γραμμὴ τις καμπύλη εἰς ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα καὶ ἧς πᾶν σημεῖον ἀπέχει ἴσον ἀφ' ἑνὸς σημείου ἐντὸς αὐτοῦ κειμένου». Καὶ ασελήνης ἔκλειψίς ἐστίν ὁ διὰ τῆς σκιᾶς τῆς γῆς παραγόμενος σκοτασμός τοῦ δίσκου τῆς σελήνης». Συνθετικὸς δ' ὁρισμὸς λέγεται, ὅταν ἐκτίθεται ὁ τρόπος τῆς γενέσεως τοῦ ὁριστέου πράγματος κατὰ τὰ οὐσιώδη αὐτοῦ μέρη, ὡς «Κύκλος γεννᾶται, ὅταν περί τι ἀκίνητον σημεῖον περιάγῃται ἐν ἴσῃ ἀποστάσει καμπύλη γραμμὴ μέχρι τῆς συμπτώσεως τοῦ πέρατος αὐτῆς μετὰ τῆς ἀρχῆς». Καὶ ασελήνης ἔκλειψίς γίνεται, ὅταν ἡ γῆ εὐρισκομένη μεταξὺ σελήνης καὶ ἡλίου ῥίπτῃ τὴν σκιὰν αὐτῆς ἐπὶ τὴν σελήνην».

§ 135. Ὁ ὁρισμὸς εἶνε τέλειος, ὅταν ἔχῃ τὰς ἐξῆς ιδιότητας.

1) Ὅταν παριστᾷ πλήρες καὶ τέλειον τὸ βᾶθος τῆς ἐννοίας, οὕτω δὲ ὁ ὁρισμὸς εἶνε οὔτε εὐρύτερος τοῦ δέοντος οὔτε στενώτερος καὶ ἀντιστρέφεται καθαρῶς καὶ κατ' ἀντίθεσιν, ὡς «ἄνθρωπός ἐστι ζῷον λογικόν» καὶ «ζῷον λογικόν ἐστὶν ἄνθρωπος» καὶ «πᾶν τὸ μὴ λογικόν οὐδὲ ἄνθρωπός ἐστίν». Ὅθεν ἀτελής εἶνε ὁ κατὰ Πλάτωνα ὁρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, «ἄνθρωπός ἐστι ζῷον, δίπουν, ἄπειρον», ἅτε παραλείπων τὸ οὐσιώδες γνωρίσμα αλογικόν, ἀποδιδούς δ' ἕτερα ἐπουσιώδη «δίπουν, ἄπειρον».

2) Ὅταν ὁ ὁρισμὸς δὲν ἀποτελῇ κύκλον ἢ διαλληλίαν, δηλ. ὅταν τὸ ὁριζόμενον δὲν ὁρίζεται διὰ τῶν αὐτῶν ἢ συνωνύμων ὄρων, οἷος εἶνε ὁ ἐξῆς «ἐνιαυτός ἐστι μῆκος χρόνου ἐνιαύσιον» καὶ «παντοδύναμός ἐστίν ὁ πάντα δυνάμενος» καὶ «ἀρχὼν ἐστὶν ὁ ἄλλων κρατῶν», κτλ.

3) Ὅταν εἶνε θετικὸς ὁ ὁρισμὸς καὶ οὐχὶ ἀποφατικὸς

(διότι ὁ ἀποφατικὸς ὁρισμὸς δὲν σημαίνει τί εἶνέ τι, ἀλλὰ τί δὲν εἶνε, δι' οὗ δὲν σημαίνεται ἡ ἀληθῆς αὐτοῦ οὐσία), τοιοῦτος δ' ἀποφατικὸς ὁρισμὸς εἶνε τὸ τοῦ Εὐαγγελίου, «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι βρωσὶς καὶ πόσις» (*Ρωμ. ιδ', 17) καὶ «τὸ πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει» (Δουκ. κδ', 39), κτλ.

4) Ὅταν εἶνε καταληπτός, σαφής, ἀπλοῦς, βραχὺς καὶ ἀπηλλαγμένος εἰκονικῶν ἐκφράσεων καὶ περιγραφῶν, οἷαι εἶνε αἱ ἐξῆς εἰκονικαὶ ἐκφράσεις, ὡς «ὁ Θεὸς ἔστι κύκλος, οὐ τινος τὸ μὲν κέντρον ἔστι πανταχοῦ, ἡ δὲ περιφέρεια οὐδαμοῦ». Καὶ «ἡ συνείδησίς ἔστι σκώληξ διαβιβρώσκων καὶ πῦρ αἰθρόμενον», κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ

§ 136. Διαίρεσις λέγεται ἡ διευκρίνησις ἔννοιας τινὸς κατὰ πλάτος, ἥτοι ἡ ἀνάλυσις αὐτῆς ὡς γένους θεωρουμένης εἰς τὰ εἶδη αὐτῆς. Ὅθεν δεκτικὴ διαίρεσεως εἶνε ἔννοιά τις, ὅταν αὕτη γένος οὔσα περιλαμβάνη ὑφ' ἑαυτὴν καὶ εἶδη. Αἱ εἰδικαὶ δὲ ἔννοιαι (ἀτομικαὶ) εἶνε ἀνεπίδεκτοι διαίρεσεως, ὡς μὴ περιλαμβάνουσαι ὑφ' ἑαυτὰς εἶδη. Εἶνε δὲ ἡ λογικὴ διαίρεσις κρίσις διαζευκτικὴ, ἃν καὶ δὲν ἐκφέρεται αὕτη πάντοτε διὰ διαζευκτικῆς προτάσεως, ὡς «τὰ τρίγωνά εἰσιν ὀρθογώνια, ἄμβλυγώνια καὶ ὀξυγώνια» καὶ «τὸ ζῶον ἔστιν ἢ πεζὸν ἢ πτηνὸν ἢ ἔνυδρον».

§ 137. Ἐν πάσῃ διαίρεσει διακρίνονται τρία τινά. 1) ἡ διαιρετέα ἔννοια ἢ τὸ διαιρετέον ὅλον· 2) ἡ βᾶσις τῆς διαίρεσεως, ἥτοι τὸ γνῶρισμα, καθ' ὃ γίνεται ἡ διαίρεσις· 3) τὰ μέλη τῆς διαίρεσεως, ἅτινα καὶ ἀντιδιηρημένα ἔννοιαι λέγονται, ὡς π. χ. ἐν τῷ «τὰ τρίγωνά εἰσιν ὀρθογώνια, ἄμβλυγώνια καὶ ὀξυγώνια» τὸ διαιρετέον ὅλον εἶνε τὸ «τρίγωνα», βᾶσις δὲ τῆς διαίρεσεως ἡ

«γωνία», μέλη δὲ τὸ «ὀρθογώνια, ἀμβλυγώνια, ὀξυγώνια».

§ 138. Τὰ μέλη τῆς διαιρέσεως δύναται νὰ εἶνε δύο, τρία, τέσσαρα ἢ πολλά, ὅτε ἡ διαίρεσις λέγεται διχοτομία, τριχοτομία, τετρατομία καὶ καθόλου πολυτομία.

§ 139. Μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας ὡς βάσις διαιρέσεως δύναται νὰ εἶνε διάφορος, ὡς π.χ. ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ διαιρεθῆ κατὰ φύλον (εἰς ἄνδρα καὶ γυναῖκα), κατὰ φύλην (εἰς Κανκασίους, Αἰθίοπας, κτλ.), κατὰ τόπον (εἰς Εὐρωπαίους, Ἀσιανούς, κτλ.), κατὰ θρησκείαν (εἰς Χριστιανοίς, Ὀθωμανούς, κτλ.), καὶ ἐπάγγελμα (εἰς διδασκάλους, ἰατρούς, δικηγόρους, κτλ.), κατὰ παιδείαν (εἰς πεπαιδευμένους καὶ ἀπαιδεύτους), κτλ. Ἀλλὰ καὶ ἕκαστον μέλος διαιρέσεως δύναται καὶ αὐτὸς νὰ διαιρεθῆ, ἡ δὲ διαίρεσις αὕτη λέγεται ὑποδιαίρεσις, ὡς π.χ. αἱ θρησκεῖαι εἶνε ἡ Χριστιανική, ἡ Ὀθωμανική, κτλ. ἀλλ' ἡ Χριστιανική ὑποδιαίρεῖται εἰς τὴν τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, τὴν τῶν δυτικῶν καὶ τὴν τῶν διαμαρτυρομένων, κτλ. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ὑποδιαίρεσις δύναται καὶ πάλιν νὰ ὑποδιαίρεθῆ, ὡς

τὰ ὄντα εἰσὶν ἢ λογικὰ ἢ ὕλικά.

τὰ ὕλικά εἰσιν ἢ ὄργανικὰ ἢ μὴ ὄργανικά.

τὰ ὄργανικὰ εἰσιν ἢ ἔμψυχα ἢ ἄψυχα.

τὰ μὴ ὄργανικὰ εἰσιν ἢ ὄρυκτὰ ἢ ὑγρά.

§ 140. Ἐν τῇ διαιρέσει εἶνε ἀνάγκη νὰ φυλάττωνται οἱ ἑξῆς κανόνες.

1) Ἡ διαίρεσις ὀφείλει νὰ περιλαμβάνη τὰ ἀντιδιηρημένα μέλη, ἅτινα ἀποτελοῦντα τὸ πλάτος τῆς ἐννοίας ἐξαντλοῦσι τὸ διαιρετέον ὅλον. Ἐν ἐναντία δὲ περιπτώσει ἢ διαίρεσις εἶνε στενωτέρα ἢ εὐρύτερα.

2) Ἡ διαίρεσις ὀφείλει νὰ γίνηται ἐπὶ τινος βάσεως, ἣτις οὐσα οὐσιῶδες γνώρισμα τοῦ διαιρετέου ὅλου ὀφείλει νὰ τη-

ρῆται αὐστηρῶς κατὰ πᾶσαν τὴν διαίρεσιν. Οὕτως ἐσφαλμένη εἶνε ἡ διαίρεσις τῶν ζώων εἰς «ἀναρριχώμενα, βαδίζοντα, ἔρποντα, τρέχοντα, ἄρπακτικά, λιμναῖα, χερσαῖα», ἐν οἷς λαμβάνονται διάφοροι βάσεις (κίνησις, τροφή, διατριβή).

3) Τὰ μέλη τῆς διαιρέσεως ὀφείλουσι νὰ εἶνε ἀντίθετα πρὸς ἄλληλα καὶ ἐπομένως ν' ἀποκλείωσιν ἄλληλα. Λάθος εἶνε, ἂν διαιρεθῶσιν αἱ πράξεις ἀνθρώπου εἰς «ἀγαθὰς καὶ ὠφελίμους»· διότι αἱ ἔννοιαι αὗται δύνανται νὰ συνυπάρχωσι καὶ νὰ μὴ ἀποκλείωσιν ἀλλήλας.

4) Ἡ διαίρεσις ὀφείλει νὰ εἶνε συνεχῆς, ἤτοι νὰ μὴ διακόπτινται τὰ μέλη τὰ διαδεχόμενα ἄλληλα. Ἐν ἐναντία περιπτώσει γεννᾶται λογικὸν χάσμα, ὡς π.χ. γίνεται ἐν τῇ Φυσικῇ Ἱστορίᾳ, ἐν ἣ τὰ φυσικὰ ὄντα διαιροῦνται εἰς ζῶα, φυτὰ καὶ ὄρυκτά», εἰ καὶ ὀρθότερον ὀφείλουσι νὰ διαιροῦνται εἰς «ὄργανικὰ καὶ μὴ ὄργανικὰ», τὰ δὲ ὄργανικὰ νὰ ὑποδιαιροῦνται εἰς «ζῶα καὶ φυτὰ», τὰ δὲ μὴ ὄργανικὰ εἰς «ὄρυκτά καὶ ὑγρά». Οὕτως ἡμαρτημένη εἶνε καὶ ἡ διαίρεσις τῶν γωνιῶν εἰς «ὀρθὰς, ὀξείας καὶ ἀμβλείας», εἰ καὶ ὀρθὴ διαίρεσις εἶνε ἡ διαίρεσις εἰς «ὀρθὰς καὶ μὴ ὀρθὰς», εἶτα δὲ τῶν μὴ ὀρθῶν ἡ ὑποδιαίρεσις εἰς «ὀξείας καὶ ἀμβλείας».

5) ἡ διαίρεσις ὀφείλει νὰ μὴ εἶνε ὑπερβολικὰ λεπτολόγος διαίρεσις· διότι φέρει σύγχυσιν μᾶλλον ἢ εὐκρίνειαν.

§ 141. Τῆς λογικῆς διαιρέσεως πρέπει νὰ διακρίνηται ὁ μερισμός, ὅστις εἶνε συνθέτου τινὸς ἀνάλυσις εἰς τὰ ἐξ ὧν σύγκειται μέρη, ὡς π.χ. «ὁ ἄνθρωπος σύγκειται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς» καὶ «τὸ δένδρον σύγκειται ἐκ ῥίζης, κορμοῦ καὶ κλάδων». Τοιαῦτα εἶνε ὁ μερισμὸς τῆς τραγωδίας εἰς «πρόλογον, χορικά, ἐπεισόδια καὶ ἔξοδον» καὶ ὁ κατὰ Πλάτωνα μερισμὸς τῆς ψυχῆς εἰς «λογιστικόν, θυμοειδὲς καὶ ἐπιθυμη-

τικὸν» κτλ. Τὰ δένδρα κατὰ μὲν τὴν λογικὴν διαίρεσιν διαιροῦνται εἰς «φυλλοφόρα καὶ βελονοφόρα», κατὰ δὲ τὸν μερισμὸν εἰς «ρίζαν, κορμὸν καὶ κλάδους». Ἐκαστον ζῶον κατὰ τὴν λογικὴν διαίρεσιν εἶνε «μαστοφόρον ἢ φωτόκον», κατὰ δὲ τὸν μερισμὸν εἶνε «σάρκες, ὀστέα καὶ σπλάγχνα» ἢ «κεφαλή, κορμὸς καὶ ἄκρα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΣ

§ 142. Ἀπόδειξις εἶνε ἡ παραγωγή τῆς ἀληθείας κρίσεώς τινος ἐκ τῆς ὁμολογουμένης ἀληθείας ἄλλων κρίσεων. Κατὰ ταῦτα δὲ φαίνεται ὅτι πᾶσα ἀπόδειξις εἶνε κατὰ τύπον συλλογισμός. Διὰ τοῦτο ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῇ ἀποδείξει· 1) ἡ ἀποδεικτέα κρίσις ἢ ἡ θέσις, ἣτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦ συλλογισμοῦ· 2) οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι, οἵτινες ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς προκειμένας τοῦ συλλογισμοῦ.

§ 143. Ἡ θέσις καὶ οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι εἶνε ἡ ὕλη τῆς ἀποδείξεως, ἡ δὲ λογικὴ σχέσις τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων πρὸς τὴν θέσιν εἶνε τὸ εἶδος. Διαφέρει δὲ ἡ ἀπόδειξις τοῦ συλλογισμοῦ· διότι διὰ μὲν τοῦ συλλογισμοῦ ἐπιδιώκεται ἡ λογικὴ ἀκολουθία, ἣτις πολλάκις εἶνε ψευδῆς, διὰ δὲ τῆς ἀποδείξεως ἡ πραγματικὴ ἀκολουθία. Ὁ μὲν συλλογισμὸς δύναται νὰ εἶνε ἀληθῆς κατ' εἶδος, ἀλλὰ ψευδῆς καθ' ὕλην, ἡ δὲ ἀπόδειξις καὶ κατ' εἶδος καὶ καθ' ὕλην ἀληθῆς. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν ἀπόδειξις εἶνε συλλογισμὸς, οὐχὶ δὲ ὁ συλλογισμὸς ἀπόδειξις.

§ 144. Δύο δὲ τρόποι ἀποδείξεως ὑπάρχουσιν ὁ ἀναλυτικὸς καὶ ὁ συνθετικὸς. Ὁ ἀναλυτικὸς τρόπος ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς ἀποδεικτέας θέσεως, ἣν ἀναλύει καὶ ὑπισθοχωρεῖ ἕως

οὐ φθάση εἰς τοὺς ἀποδεικτικούς λόγους καὶ τέλος εἰς τὰς ἀρχάς, ἤτοι εἶνε τρόπος βαίνων ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρος εἰς τὰ καθόλου. Ὁ δὲ συνθετικὸς τρόπος ὁρμᾶται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν καὶ βαίνει πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν συναγόμενα μέχρι τῆς ἀποδεικτέας θέσεως, ἤτοι εἶνε τρόπος βαίνων ἀπὸ τῶν καθόλου εἰς τὰ ἐπὶ μέρος. Ἀπόδειξις τοῦ αὐτοῦ Θεός ἐστιν ἀχώρητος ἀναλυτικῶς καὶ συνθετικῶς εἶνε αὕτη.

Ἀναλυτικῶς.

Συνθετικῶς.

Ὁ χῶρος οὐ περιλαμβάνει τὸ ἀπεριόριστον· τὸ ἀπεριόριστον ἐστὶν ἄπειρον. Ὁ Θεός ἐστὶν ἄπειρος· τὸν Θεὸν ἄρα οὐ περιλαμβάνει χῶρος (ἤτοι ἐστὶν ἀχώρητος).

Ὁ Θεός ἐστὶν ἄπειρος, ὡς ἄπειρος δὲ ἐστὶν ἀπεριόριστος· τὸ ἀπεριόριστον οὐ περιλαμβάνει χῶρος· τὸν Θεὸν ἄρα οὐ περιλαμβάνει χῶρος (ἤτοι ἐστὶν ἀχώρητος).

§ 145. Αἱ ἀποδείξεις κατ' εἶδος εἶνε ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι. Ἄμεσος ἀπόδειξις λέγεται, ὅταν ἡ ἀλήθεια τῆς ἀποδεικτέας θέσεως παράγῃται κατ' εὐθεΐαν καὶ ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἀληθείας τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων. Οὕτως ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς ἀποδεικνύεται ἀμέσως· διότι ἡ ψυχὴ εἶνε ἀπλῆ καὶ ἐπομένως ἀδιάλυτος καὶ διότι τείνουσα πρὸς εὐδαιμονίαν ἀδυνατεῖ νὰ τύχῃ ταύτης ἐπὶ τῆς γῆς καὶ διότι ἀκολουθοῦσα τῷ ἠθικῷ νόμῳ προσδοκᾷ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀμοιβήν, ἣν πολλάκις δὲν λαμβάνει ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐμμεσος δὲ (ἢ πλαγία καὶ ἀπαγωγικὴ) λέγεται ἡ ἀπόδειξις, ὅταν ἀποδεικνύῃ τὴν ἀλήθειαν προτάσεώς τινος ἐκ τοῦ ψεύδους τῆς ἀντιφατικῶς αὐτῇ ἀντικειμένης. Ἡ ἔμμεσος ἀπόδειξις, ἣτις λέγεται καὶ «ἀπαγωγή εἰς ἄτοπον» ἢ «εἰς ἀδύνατον», δεικνύει διὰ τί κρίσις τις δὲν δύναται νὰ εἶνε ψευδής, παραλαμβάνεται δὲ πολλάκις εἰς τὰ μαθηματικὰ θεωρήματα. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔμμέσως ἀποδεικνύει τὴν στρογγυλότητα τῆς γῆς· διότι ἄλλως ἐν τῇ ἐκλείψει τῆς σελήνης ἢ σκιὰ τῆς γῆς θὰ ἦτο

γωνιώδης (ὅπερ δὲν ἀληθεύει). Ἐμμέσως καὶ ὁ Πλάτων (ἐν τῷ Φιλήβῳ) ἀνασκευάζει τὴν πρότασιν ὅτι «ἡ ἡδονὴ ἐστὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν». διότι ἄκρον ἀγαθόν (ὅπερ εἶνε καθ' ἑαυτὸ αὐταρκες) καὶ ἡδονὴ (ἣτις εἶνε πάντοτε ἐνδεὴς ἄλλου τινός) ἀποκλείουσιν ἀλλήλας· ἐπομένως ἡ ἡδονὴ δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄκρον ἀγαθόν.

§ 146. Αἱ ἀποδείξεις καθ' ὕλην ἐξεταζόμεναι εἶνε ἐμπειρικαὶ (ἢ ἐκ τῶν ὑστέρων) καὶ θεωρητικαὶ (ἢ ἐκ τῶν προτέρων). Καὶ ἐμπειρικὴ μὲν ἀπόδειξις λέγεται, ὅταν λαμβάνηται ἐκ τῆς πείρας, θεωρητικὴ δέ, ὅταν λαμβάνηται ἐκ γενικῶν ἀρχῶν. Οὕτω π. χ. ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύεται ἐμπειρικῶς μὲν ἐκ τοῦ τεραστίου μεγέθους τῶν εἰς τὰς αἰσθήσεις ὑποπιπτόντων δημιουργημάτων, θεωρητικῶς δὲ ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς τελειότητος, ἣν περὶ Θεοῦ ἔχομεν.

§ 147. Αἱ ἀποδείξεις κατὰ τὸ κῦρος αὐτῶν θεωρούμεναι λέγονται 1) ἀποδείξεις κατ' ἀλήθειαν (ἢ ἐξ ἀντικειμένου), ὅταν λαμβάνωνται ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος καὶ ἔχωσι καθολικὸν κῦρος. 2) ἀποδείξεις κατ' ἀνθρώπον (ἢ ἐξ ὑποκειμένου), ὅταν στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς γνώμης μόνον ἀνθρώπου τινός ἔχωσι μερικὸν κῦρος, ὡς καὶ κατὰ Πλάτωνα ἀποδείξεις τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς». 3) ἀποδείξεις βέβαιαι, ὅταν τὸ κῦρος αὐτῶν εἶνε ἀναμφισβήτητον. 4) ἀποδείξεις πιθαναί, ὅταν πλεονάζωσιν οἱ λόγοι ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς ἢ κατὰ τῆς παραδοχῆς. 5) ἀποδείξεις ἀπίθανοι, ὅταν πλεονάζωσιν οἱ κατὰ τῆς παραδοχῆς λόγοι. 6) ἀποδείξεις ἀμφίβολοι, ὅταν οἱ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς λόγοι καὶ οἱ κατὰ τῆς παραδοχῆς εἶνε ἴσοι πρὸς ἀλλήλους.

§ 148. Εἰς τὰς πιθανὰς ἀποδείξεις καταλέγονται ἡ ἐξ ἀναλογίας ἀπόδειξις καὶ ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς ἀπόδειξις.

1) Ἡ ἐξ ἀναλογίας ἀπόδειξις εἶνε ἀπόδειξις, καθ' ἣν ἐκ τινων γνωστῶν ἰδιοτήτων ὁμοειδῶν πραγμάτων συμπεραίνομεν περὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἄλλων ἀγνώστων ἰδιοτήτων τούτων. Ἡ ἐξ ἀναλογίας ἀπόδειξις, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ παράδειγμα, εἶνε συλλογισμὸς ἀπὸ ὁμοίου εἰς ὁμοιον, ἀπὸ μερικοῦ εἰς μερικόν. Οὕτω π. χ. ἐπειδὴ ὁ πλανήτης Ἄρης ἔχει πολλὰς ἰδιότητες τῆς γῆς, τὴν περὶ τὸν ἥλιον καὶ περὶ τὸν ἄξονα αὐτοῦ κίνησιν, τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ τοὺς 4 καιροὺς τοῦ ἔτους, συμπεραίνομεν ἐξ ἀναλογίας ὅτι ἔχει καὶ τὰς ἄλλας ἰδιότητες τῆς γῆς, αἵτινες οὐπω ἀνεκαλύφθησαν ἐν αὐτῷ, ὅτι ἔχει ὀργανικὰ ὄντα, κλπ. Οὕτω καὶ ἐκ τῆς ποιότητος τῆς γῆς συμπεραίνομεν καὶ τὴν τῆς σελήνης νομίζοντες αὐτὴν ἀπόσπασμα τῆς γῆς. Ἐκ τῆς καταστάσεως μαλακοῦ τινος σώματος περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα περιστροφόμενον συμπεραίνομεν καὶ τὴν κατὰ τοὺς πόλους πίεσιν τῆς γῆς. Ὁ Φραγκλῖνος παραβαλὼν τὰς ἰδιότητας τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρευστοῦ καὶ τοῦ κεραυνοῦ συνεπέρανεν ἐξ ἀναλογίας ὅτι εἶνε ταῦτά.

2) Ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς ἀπόδειξις εἶνε ἀπόδειξις, καθ' ἣν ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἐπὶ μέρος συμπεραίνομεν περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν καθόλου, ἥτοι τὸ ὑπάρχον ἐν πολλοῖς ἢ πλείστοις ἐκ τοῦ εἴδους ἢ τοῦ γένους θὰ ὑπάρχη καὶ ἐν τῷ ὅλῳ. Οὕτω π. χ. ὁ Ἑρμῆς, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Γῆ, ὁ Ἄρης, ὁ Ζεὺς κλπ. στρέφονται περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάν, ἀλλ' ὁ Ἑρμῆς, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Γῆ, ὁ Ἄρης, ὁ Ζεὺς κλπ. εἶνε πλανῆται· πάντες ἄρα οἱ πλανῆται στρέφονται περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάν. Ὅθεν ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς ἀπόδειξις εἶνε συλλογισμὸς ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα βαίνων ἐπὶ τὰ καθόλου.

§ 149. Ἡ ἀπόδειξις ἵνα εἶνε ὀρθὴ καθ' ἑλὴν καὶ εἶδος, ἐπιβάλλει νὰ τηρῶνται οἱ ἐξῆς κανόνες.

1) Ἐν τῇ ἀποδείξει ὀφείλει νὰ ἀποδεικνύηται ἡ ἀποδει-

κτέα θέσις, οὐχὶ δὲ ἄλλο. Ἐν ἐναντία δὲ περιπτώσει καλεῖται ἑτεροζητησία ἢ μετάβασις εἰς ἄλλο γένος. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ λάθος εἴνε ἐκούσιον, λέγεται ἀλλαγὴ ἐλέγχου, ἐὰν δὲ ἀκούσιον, ἄγνοια ἐλέγχου. Διὰ τῆς ἑτεροζητησίας ἢ ἀπόδειξις καθίσταται λίαν στενὴ ἢ λίαν εὐρεῖα. Οὕτω λίαν στενὴ εἴνε ἢ ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητός τινος κακούργου ἐκ τοῦ μέχρι τοῦδε ἀμέμπτου βίου αὐτοῦ. Ἡ ἀπόδειξις ἔτι τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς μόνον ἐκ τῆς ἀπλότητος αὐτῆς, ἐν ᾧ ἐκ τῆς ἀπλότητος αὐτῆς ἀποδεικνύεται μόνον ἢ ἀφθαρσία αὐτῆς, οὐχὶ δὲ καὶ ἢ μετὰ συνειδήσεως ἐνδελέχεια αὐτῆς. Ἡ ἀπόδειξις προσέτι τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ μόνον ἐκ τῆς τάξεως καὶ τῆς σκοπιμότητος τοῦ σύμπαντος, ἐν ᾧ δι' αὐτῆς δὲν ἀποδεικνύονται αἱ ἄλλαι ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, ἢ ἀγαθότης, ἢ δικαιοσύνη κτλ. Λίαν δ' εὐρεῖα εἴνε ἢ ἀπόδειξις περὶ τοῦ ἀσυγχωρήτου τῆς αὐτοκτονίας ἐκ τῆς προιάσεως «ὁ, τι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔδωκεν εἰς ἑαυτὸν δὲν ἐπιτρέπεται καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ»· διότι αὕτη εἴνε τοσοῦτον εὐρεῖα, ὥστε δύναται νὰ συνάγῃται καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται τότε καὶ τὴν κόμην νὰ κείρῃται ὁ ἄνθρωπος καὶ τοὺς ὄνυχας νὰ κόπῃται καὶ τὰ κληροδοτήματα νὰ πωλῇ κτλ.

2) Ἡ ἀπόδειξις εἴνε ἀνάγκη νὰ δομᾶται ἀπὸ ἀρχῶν ἀληθῶν (ἀπὸ πραγματικῶν λόγων). Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος τούτου λέγεται λήψις τοῦ ζητουμένου ἢ τῆς ἀρχῆς ἢ τὸ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι, ὅπερ συμβαίνει, ὅταν τις μεταχειρίζεται ὡς ἀποδεικτικὸν λόγον μὴ ἀποδειχθέν τι ἀλλ' ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ἀποδεικτέας θέσεως, δηλ. ὅταν ζητῇ ν' ἀποδείξῃ τὸ προκείμενον δι' ἑαυτοῦ, ὡς εἰ ἦτο ἀρχὴ (ἀποδεικτικὸς λόγος), καὶ τὸ μὴ ὡμολογημένον λαμβάνῃ ὡς ὡμολογημένον, ὡς π. χ. «πάντες οἱ πλανῆται στρέφονται περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, ἄρα καὶ ὁ Ποσειδῶν».

3) Ἡ ἀπόδειξις ὀφείλει νὰ μὴ μεταχειρίζηται ὡς ἀποδεικτικούς λόγους προτάσεις, αἵτινες εἶνε ἀκολουθία τῆς ἀποδεικτέας θέσεως. Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος τούτου λέγεται ὑστερον πρότερον ἢ πρωθύστερον, ὡς π. χ. ὅταν τις θέλη ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ καταλογισμοῦ τῶν πράξεων αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὁ καταλογισμὸς τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶνε λόγος τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἀκολουθία αὐτῆς.

4) Ἡ ἀπόδειξις ὀφείλει νὰ μὴ μεταχειρίζηται τὸ συμπέρασμα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων. Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος τούτου λέγεται διαλληλία ἢ φαῦλος κύκλος, ὡς αἴ ψυχὴ ἐστὶν αὐλος ὡς ἀπλῆ καὶ ἀπλῆ ὡς αὐλος». «Τὰ πτηνὰ εὐρίσκουσι πάλιν τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, ἐπομένως ἔχουσιν αἴσθημα τοῦ τόπου, καὶ ἐπειδὴ ἔχουσιν αἴσθημα τοῦ τόπου, διὰ τοῦτο εὐρίσκουσι πάλιν τὴν ἑαυτῶν πατρίδα».

5) Ἐν τῇ ἀποδείξει οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι καὶ ἡ ἀποδεικτέα θέσις ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι πρὸς ἄλληλα λογικὴν σχέσιν. Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος λέγεται ἀποδεικτικὸν χάσμα ἢ ἄλμα, ὅπερ θεωρεῖται ὡς ἀμάρτημα, ὅταν δὲν εἶνε δυνατὸν ν' ἀνευρεθῇ εὐκόλως ἢ παραλειπομένη μεσάζουσα ἔννοια, ὡς π. χ. ὅταν τις θέλη ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς οὕτως· «ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀθάνατος· ὑπάρχει γὰρ Θεός». Διάφορον δὲ εἶνε τὸ πῆδημα ἢ τὸ ἄλμα τὸ συμβαῖνον ἐν τοῖς ἐνθυμήμασι, διότι εἶνε νόμιμον καὶ κανονικόν.

§ 150. Ἀπόδειξις γινομένη κατὰ παράβασιν τῶν περὶ τῆς ἀποδείξεως κανόνων λέγεται καθόλου ἀπάτη ἢ ψευδῆς συλλογισμός. Εἶνε δὲ δύο εἰδῶν ψευδῆς συλλογισμός, ὁ παραλογισμὸς καὶ τὸ σόφισμα. Καὶ παραλογισμὸς μὲν λέγεται ὁ ἀκούσιος καὶ ὁ ἐξ ἀπάτης ψευδῆς

συλλογισμός. Σόφισμα δὲ καλεῖται ὁ ἐκούσιος καὶ πρὸς ἐξαπάτησιν ἄλλων ψευδῆς συλλογισμός.

ΣΗΜ. Περὶ σοφισμάτων ὁ Ἀριστοτέλης ἐπραγματεύθη ἐν ἐκτάσει ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «περὶ τῶν σοφιστικῶν ἐλέγχων».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΥΠΟΙ ΣΟΦΙΣΜΑΤΩΝ

§ 151. Εἰς τὸν διδακτικὸν σκοπὸν ἀποβλέποντες ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τοὺς συνηθέστερους τύπους τῶν σοφισμάτων.

Εἶνε δὲ οὗτοι τρεῖς· 1) τὸ σόφισμα τῆς ἀμφιβολίας· 2) τὸ σόφισμα τῆς πλαστῆς καθολικότητος· 3) τὸ σόφισμα τοῦ ψευδοῦς μέσου ἢ τοῦ μὴ αἰτίου ὡς αἰτίου.

§ 152. Σόφισμα ἀμφιβολίας λέγεται, ὅταν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὄρος, ἰδίᾳ δὲ ὁ μέσος, λαμβάνηται μετὰ διπλῆς σημασίας, ὅτε γεννᾶται τετραὰς ὄρων (ὄρα § 97, 6.7.). Εἰς τὸ σόφισμα τῆς ἀμφιβολίας ἀνήκουσι τὰ ἐξῆς εἶδη.

1) Τὸ σόφισμα τῆς συνθέσεως καὶ διαιρέσεως, ὅταν ἔννοιά τις λαμβάνηται ὅτι μὲν συλλήβδην, ὅτι δὲ ἐπιμεριστικῶς, ὡς π. χ. «ὁ ἔχων πέντε ἔχει καὶ τρία· ἢ τοῦ ἀνθρώπου χεὶρ ἔχει πέντε δακτύλους, ἢ χεὶρ ἄρα τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ὀκτωδάκτυλος». Ἐν ᾧ ἡ πρώτη πρότασις σημαίνει ὑπαρξιν τοῦ 3 ἐν τῷ 5, ὁ σοφιστευόμενος ὠφελούμενος ἐκ τοῦ καὶ χωρίζει τὸ 3 ἐκ τοῦ 5 καὶ προστιθεὶς αὐτὰ ἐξάγει τὸν ἀριθμὸν 8. Καὶ «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἀθάνατος, ἀλλὰ ζῶν· ὁ ἄνθρωπος ἄρα ἐστὶν ἀθάνατος καὶ θνητός».

2) Τὸ σόφισμα ἐκ τοῦ κατὰ τι πρὸς τὸ ἀπλῶς εἰρημένον, ὅταν ἔννοιά τις λαμβάνηται ἄλλοτε μὲν μετὰ τινος περιορισμοῦ, ἄλλοτε δὲ ἄνευ περιορισμοῦ (γενικῶς), ὡς· «Ὅ,τι ἐστὶν ἐν Ἀθήναις, οὐκ ἔστιν ἐν Λαρίσῃ. Ἐν Ἀθή-

ναις ἐστὶν ἡμέρα, ἐν Λαοίση ἄρα οὐκ ἔστιν ἡμέρα» (ὅπερ οὐκ ἀληθές). Καὶ «ὁ μαχαίρα χρώμενος (ἀδίκως· δηλ.) ἐν μαχαίρα ἀποθανεῖται· ὁ Πέτρος χοῖται μαχαίρα (ὡς πολεμιστῆς δηλ.), ὁ Πέτρος ἄρα ἀποθανεῖται μαχαίρα».

3) Τὸ παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως σόφισμα, ὅταν προέρχηται ἐκ τῆς διπτῆς σημασίας ὅρου τινὸς ἢ ἐκ τῆς διαφόρου συντάξεως καὶ χρήσεως, ὡς «ὁ ταῦρος μυκᾶται, ἀλλ' ὄρος τί ἐστὶ Ταῦρος, ὄρος τι ἄρα μυκᾶται». Καὶ ἡ ἀλώπηξ ἐστὶ τετράπουν, ἀλλ' ὁ Ἡρώδης ἀλώπηξ (πανοῦργος), ὁ Ἡρώδης ἄρα τετράπουν». Ἐνταῦθα καὶ οἱ τῶν χρησμῶν ἀμφίβολοι, ὡς ὁ τῷ Πύρρῳ δοθεὶς «φημί σε Αἰακίδην Ῥωμαίους ὀλέσαι». ἔνθα διπτῶς δύναται νὰ ληφθῇ τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἀπαρεμφάτου. Καὶ «ἦξεις, ἀφίξει οὐ τεθνήξεις ἐν πολέμῳ», ἔνθα=οὐ τεθνήξεις, ἦ=ἀφίξει οὐ, τεθνήξεις.

§ 153. Σόφισμα πλαστῆς καθολικότητος ἢ κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, ὅταν πρότασις τις λαμβάνηται ὡς γενική, ἐν ᾧ ἡ ἀλήθεια αὐτῆς ὑπάρχει ἐν τῇ μερικότητι. Τὸ σόφισμα τοῦτο περιέχει κυρίως πῆδημα, ὡς π. χ. «ὄ,τι ἄγει ἡμᾶς εἰς πράξεις ἀπερισκέπτους ἐστὶ πονηρόν, ἀλλὰ μὴν ὁ οἶνος (κατὰ συμβεβηκός, ὅταν πίνηται ἀμέτρως) ἄγει εἰς ἀπερισκέπτους πράξεις, ὁ οἶνος ἄρα ἐστὶ πονηρός».

§ 154. Σόφισμα ψευδοῦς μέσου ἢ τοῦ μὴ αἰτίου ὡς αἰτίου εἶνε, ὅταν λαμβάνηται ἐν τῇ ἀποδείξει ὡς μέσος ὅρος ἔννοιά τις, ἥτις κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ οὐχὶ πραγματικῶς εἶνε μέσος ὅρος. Τὸ σόφισμα τοῦτο περιέχει ἢ ὄρων τετραδάδα ἢ πῆδημα ἐν τῇ ἀποδείξει, περιλαμβάνει δὲ τὰ ἐξῆς εἶδη.

1) Τὸ σόφισμα παρὰ τὸ μετὰ τοῦτο ἢ μετὰ τοῦτο, ἄρα καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἀπὸ τοῦ τυχαίως ἀχρόνου ἢ ἀπὸ τῆς κανονικῆς διαδοχῆς τῶν φαινομένων συμπεραίνηται ἡ αἰτιώδης συνάφεια αὐτῶν, ὡς «κομήτου ποτὲ ἀναφανέντος συνέβησαν δεινά, ἀλλὰ νῦν ἀνεφάνη κομήτης, δεινὰ ἄρα συμβήσονται». Τὸν Νεύτωνα πορευόμενον εἰς τι ἀγροκήπιον εὐρῶν ποιμὴν συνεβούλευσε νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως εἰς τὸ Λονδῖνον ἵνα μὴ βραχῇ· ἰδὼν ὁμῶς ὁ ἀστρονόμος τὸν οὐρανὸν ἀνέφελον ἠκολούθησε τῇ

ὁδῶ αὐτοῦ, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατελήφθη ὑπὸ ξαγδαιοτάτης βροχῆς. Ὅλος διάβροχος ἐπιστρέψας πρὸς τὸν ποιμένα ἐρωτᾷ τὸ κατ' αὐτὸν αἴτιον τῆς βροχῆς. «Τοῦτο συμβαίνει πάντοτε», εἶπεν ἐκεῖνος, «ὅταν ὁ πρῶτος τοῦ ποιμνίου τράγος στρέψῃ τὰ ὀπίσθια πρὸς βοροῦν». Διὰ τοῦτο δύναται νὰ γίνῃ ὁ ἐξῆς συλλογισμός· «Τράγου ποτὲ στρέφοντος τὰ ὀπίσθια πρὸς βοροῦν ἔβρεχεν, ἀλλὰ νῦν τράγος τις ἔστρεψε τὰ ὀπίσθια, θὰ βρέξῃ ἄρα».

2) Τὸ ἀδρανὲς σόφισμα ἢ λόγος ἀργός, ὅταν ἢ βεβαίως στηρίζεται ἐπὶ ψευδοῦς ὑποθέσεως. Τοιοῦτον εἶνε τὸ παρὰ Κικέρωνι (De fato 12) δίλημμα· «εἰπέρωταί σοι ἀναροῦσαι ἐκ τῆς νόσου ταύτης, καὶ παραλαβὼν ἰατρὸν καὶ μὴ, ἀναροῦσαι· αἰθὺς δὲ εἰπέρωταί σοι μὴ ἀναροῦσαι, καὶ παραλαβὼν ἰατρὸν καὶ μὴ, οὐκ ἀναροῦσαι». Ἀλλ' ἐκάτερόν ἐστι πεπωμένον, οὐδὲν ἄρα ὠφελεῖ σε παραλαβεῖν ἰατρὸν». Ἐνταῦθα εἶνε ψευδῆς ἡ ὑπόθεσις ὅτι πεπωμένον ὑπάρχει.

3) Σόφισμα πολυζητησίας παρὰ τὰ πλείω ἐρωτήματα ἐνποιεῖν, ὅταν καίπερ πλειόνων λανθανόντων ἐρωτημάτων ὡς ἐνὸς ὄντος ἐρωτήματος δοθῇ ἀπόκρισις ἐσφαλμένη. Οὕτω π. χ. ἐρωτᾶται εἷς κόκκος σίτου ἀποτελεῖ σωρόν; οὐχί. Δύο κόκκοι; οὐχί. Τρεῖς κόκκοι; οὐχί, κτλ. Οὕτως ἐξακολουθοῦμεν ἐρωτῶντες, ἕως οὗ λάβωμεν καταφατικὴν ἀπόκρισιν, ἐξ ἧς ἔπειτα συμπεραίνομεν ὅτι καὶ εἷς ἄρα κόκκος ἀποτελεῖ σωρόν¹. Ἐνταῦθα εἶνε καὶ τὸ πολυθύλητον σόφισμα τοῦ Ἐλεάτου Ζήνωνος ὁ Ἀχιλλεύς, ἔνθα ἐπιχειροεῖ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ ταχύπους Ἀχιλλεὺς ἀδυνατεῖ νὰ φθάσῃ τὴν βραδέπουν χελώνην, ἐὰν κατὰ τὴν σύγχρονον ἀμφοτέρων κίνησιν ἢ χελώνη μικρόν τι προέξῃ· διότι ὁ Ἀχιλλεὺς ὀφείλει νὰ φθάσῃ πρότερον εἰς τὸν τόπον, ὅθεν ὠρμήθη ἢ χελώνη.

4) Σόφισμα ἐτεροζητησίας ἢ διπλῆς ζητήσεως, ἢτοι τὸ παρὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πύσματος εἶνε, ὅταν γίνηται τοιαύτη ἐρώτησις, εἰς ἣν

¹ Ὅμοιον καὶ τὸ παρὰ μίαν τριχά γίνεταί τις ἕαλακρός; οὐχί. Παρὰ δύο; οὐχί.» κτλ.

ὁ ἀποκρινόμενος εὐθύς εἴτε καταφαικῶς εἴτε ἀποφαικῶς φαίνεται προσκρούων, ὡς π. γ. ἐάν τις ἐρωτήσῃ τινὰ ἀθῶον «μὸνος ἐλήστευες ἤ μετ' ἄλλων», εἰ καὶ ὤφειλε νὰ ἐρωτήσῃ προῶτον «εἰ ἐλήστευεν», εἶτα δὲ «μὸνος ἤ μετ' ἄλλων». Ὡσαύτως ἐάν τις ἐρωτήσῃ τὸν νήφοντα «ἔπασσας μεθύων ἢ οὐ», ἔνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ σοφισμα δ κ ρ α τ ῖ τ η ς, «δ ο ὔ κ ἀπέβαλες ἔχεις κέρατα οὐκ ἀπέβαλες κέρατα ἄρα ἔχεις».

155. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ σοφίσμασι πολυθρόλητα ἦσαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὰ ἐξῆς σοφίσματα· 1) ὁ ψευδόμενος· 2) ὁ κροκόδειλις καὶ 3) ὁ Πρωταγόρας καὶ Ἐῦαθλος.

1) Ὁ ψευδόμενος, ὅταν ψευδόμενός τις φαίνεται ὅτι καὶ ἀληθεύει, ὡς «Κρηῆτες ἀεὶ ψεῦστα» (Παῦλ. πρὸς Τίτ. α'. 12), ἀλλ' ὁ εἰπὼν (Ἐπιμενίδης) τοῦτο ἦν Κρηῆς (δηλ. ψεύστης), ἄρα οὐκ ἀληθὲς ὅτι οἱ Κρηῆτες ψεύσται, ἄρα οἱ Κρηῆτες ἀληθεῖς, ἄρα καὶ ὁ Ἐπιμενίδης ἀληθής, ἄρα ἀληθὲς τὸ λεχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ὅτι οἱ Κρηῆτες ψεύσται. Τὸ λάθος ἔγκειται ἐν τούτῳ ὅτι οἱ Κρηῆτες νομίζονται ἀπολύτως ψεύσται, ἐν ᾧ εἶνε σχετικῶς ψεύσται, ἦτοι ἐφ' ὅσον ψεύδονται.

2) Ὁ κροκόδειλις. Κροκόδειλός τις ἐν τῷ Νείλῳ ἀρπάσας τὸ τέκνον γυναικός τινος παρακαλεῖται ὑπ' αὐτῆς ν' ἀποδώσῃ αὐτό. Ἐκεῖνος λέγει ὅτι θὰ ἀποδώσῃ αὐτό, ἐὰν ἡ μήτηρ ἐννοήσῃ τί αὐτὸς διανοεῖται νὰ πράξῃ. Ἡ μήτηρ εἶπεν ὅτι διανοεῖται νὰ μὴ ἀποδώσῃ αὐτό. Τότε ἀμφότεροι συλλογίζονται ὧδε·

Κροκόδειλος. Εἴτε ἀλήθειαν εἶπες εἴτε ψεῦδος, οὐδὲν ὀφείλω ν' ἀποδώσω τὸ τέκνον. Διότι ἀληθεύσασα μὲν δὲν λαμβάνεις αὐτὸ κατὰ τὴν ἰδίαν σου ὁμολογίαν, ψευσαμένη δὲ δὲν λαμβάνεις κατὰ τὴν συμφωνίαν.

Μήτηρ. Εἴτε ἠλήθευσα εἴτε ἐψευσάμην, ὀφείλεις νὰ μοι ἀποδώσῃς τὸ τέκνον. Διότι εἰ ἠλήθευσα, ὀφείλεις νὰ μοι ἀποδώσῃς αὐτὸ κατὰ τὴν συμφωνίαν, εἰ δ' ἐψευσάμην, τότε ἀληθεύει τὸ ἐναντίον ὅτι θέλεις ἀποδώσῃς τὸ τέκνον μου.

Τοῦτο διεσώθη ἐν μέρει παρὰ τῷ Λουκιανῷ (ἐν Βίων πρά-
σει § 22).

3) Πρωταγόρας καὶ Εὐαθλος. Ὁ Εὐαθλος ὑπῆρξε
μαθητὴς τοῦ Πρωταγόρου, ὅστις ἀνέλαβε νὰ διδάξῃ αὐτὸν τὴν
δητορικὴν ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ἀποτίσῃ αὐτῷ τὸ ἥμισυ τῶν δι-
δάκτρων πρότερον, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ, ὅταν κερδήσῃ τὴν
πρώτην δίκην ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Ἄλλ' ὁ Εὐαθλος οὔτε δίκην
τινὰ ἀνελάμβανεν οὔτε τὸ ὑπόλοιπον τῶν διδάκτρων ἀπέτινεν.
Ἔνεκα τούτου ὁ Πρωταγόρας ἐνήγαγεν αὐτὸν εἰς δίκην λέ-
γων πρὸς τὸν Εὐαθλον : «ἐάν τε κερδήσῃς ἐάν τε μή, ὀφεί-
λεις νὰ μοι ἀποτίσῃς τὰ δίδακτρα· διότι ἐὰν ἡ ἐτυμηγορία
τῶν δικαστῶν εἶνε κατὰ σοῦ, ὀφείλεις νὰ ἀποδῶς τὰ δίδακτρα,
διότι νικῶ ἐγώ, ἐὰν δὲ αὕτη εἶνε ὑπὲρ σοῦ, ὀφείλεις πάλιν ν'
ἀποτίσῃς ταῦτα κατὰ τὴν συμφωνίαν, διότι νικᾷς σύ».
Ἄλλ' ὁ Εὐαθλος ἀνιστρέψας τὸν συλλογισμόν εἶπε πρὸς τὸν
Πρωταγόραν : «ἐάν τε κερδήσω ἐάν τε μή, δὲν ὀφείλω ν' ἀ-
ποτίσω τὰ δίδακτρα· διότι ἐὰν οἱ δικασταὶ ἀποφῆνῶνται ὑπὲρ
ἐμοῦ, δὲν ὀφείλω ν' ἀποδῶ ταῦτα κατὰ τὴν κρίσιν τῶν δικα-
στῶν, διότι ἐγὼ νικῶ· ἐὰν δὲ κατ' ἐμοῦ ἀποφῆνῶνται, κατὰ
τὴν συμφωνίαν οὐδὲν ὀφείλω ν' ἀποτίσω, διότι δὲν νικῶ».
Οἱ δὲ δικασταὶ ἔνεκα τοῦ τερατώδους τούτου συλλογισμοῦ εἰς
ἀμηχανίαν περιπεσόντες ἀνέβαλον ἐπ' ἀόριστον χρόνον τὴν
δίκην. Τοῦτο διεσώθη παρὰ τῷ Ἀῦλῳ Γελλίῳ (Attic.
Noct. V, 10, 1—16).